

Bartoněk, Antonín

Vybrané partie ze jmenné a slovesné paradigmaticy řeckých dialektů

In: Bartoněk, Antonín. *Dialekty klasické řečtiny*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2009, pp. [153]-172

ISBN 9788021049932

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123924>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

X. Vybrané partie ze jmenné a slovesné paradigmatiky řeckých dialektů

Na rozdíl od hláskoslovných úvah v předešlé kapitole, které se soustřeďují především na rozdíly v utváření hláskových systémů a subsystémů v řeckém nářečním světě a mají namnoze charakter autorova vlastního přístupu k zkoumané problematice, soustřeďuje se následující tvaroslovná kapitola na přehlednou prezentaci více méně tradičních poznatků z oblasti jmenné a slovesné paradigmatiky, soustředěných do dvou základních subkapitol, věnovaných nástinu nářečních diferencí jednak v okruhu a) starořeckých jmenných deklinací a jednak b) starořeckého systému slovesných časů, rodů a způsobů. Ve všem ostatním nechť se laskavý čtenář obrátí na příslušné partie hlavně v Buckově monografii *Greek Dialects*, Chicago 1955.

Indoevropské jazyky patří svým typem k jazykům flektivním, pro něž je typická tzv. „flexe“, tedy „ohýbání“ slov (lat. *flectere* „ohýbat“) neboli jejich „skloňování“. Slova se v těchto jazycích nevytvářela pouhým vzájemným skládáním slovních kmenů a sufixů, jako je tomu v tzv. jazycích aglutinujících (srov. lat. *agglutinare* „přilepovat“), např. v maďarštině (srov. výraz *Pragaban* „do Prahy“, složený z vlastního jména *Praga* „Praha“ + *ban*, tj. z „přilepeného“ sufixu *-ban* označujícího směr). Naproti tomu české spojení „do Prahy“ má sice jako první element předložku rovněž jakožto samostatný slovní element, ale tato předložka se pojí v češtině s 2. pádem *Prahy*, tzv. genitivem — což je pád, jehož česká koncovka *-y* tu jednak naznačuje, že jde o podstatné jméno ženského rodu končící v 1. pádě na *-a*, a jednak dokládá, že to podstatné jméno je tu v genitivu na *-y*, aniž se dnes přímo v této koncovce nějaké *-a* nachází. Jak k tomu došlo, to vědí jen odborníci na historickou mluvnici češtiny, a to ještě ani ti ne vždy zcela přesně.

Chceme-li tedy např. nyní hovořit o skloňování ie. substantiv, musíme si říci, že největší počet pádů, totiž 8 pádů v jednotném čísle, má doložena stará indiština (sanskrt), totiž nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, lokál neboli lokativ, ablativ a instrumentál. V plurálu jich bylo maximálně sedm, neboť vok. pl. se ve všech ie. jazycích rovná nominativu plurálu. Slovanské jazyky mají většinou dnes pádový systém o sedmi pádech (nemají ablativ, jenž tu splynul s genitivem), latina má (vedle zbytků lokativu sing.) 6 pádů (nemá instrumentál jako zvláštní pád, splynul zde totiž s ablativem; mimoto v plur. splynul dativ do jedné pádové formy s ablativem, instrumentálem i lokativem). Klasická řečtina měla jen pět pádů: nominativ, genitiv (společně s ablativem), dativ (spolu s instrumentálem, ale většinou i s lokativem), akuzativ, vokativ (v plurálu opět roven nominativu). Mykénská řečtina měla ještě 6 pádů v plurálu, totiž navíc instrumentál, a to u 1. a 3. deklinace na *-phi*, tedy dobře rozpoznatelný.

X.1. Hlavní funkce indoevropských pádů

Nominativ: pád „jmenovací“, pád podmětu.

Genitiv: pád „vztahující se k původu“, pád náležitosti, vlastnosti a vztahu.

Dativ: pád „dávací“, pád nepřímého předmětu, pád činnosti v něčí prospěch či nepospěch.

Akuzativ: pád „obviňovací“, pád přímého předmětu, pád místní orientace, vyjádření cíle směru (na otázku kam?).

Vokativ: pád „zvolací“, zvolání (vlastně samostatná věta, nikoli pád).

Lokativ: pád „místa“, pád místní orientace, vyjadřující tkvění na místě (na otázku kde?).

Ablativ: pád „odnášecí“, pád místní orientace, vyjadřující východiště směru (na otázku odkud?), pád odluky.

Instrumentál: pád místní orientace (na otázku kudy, jak, s kým, čím?), „prostředku“, průvodu, doprovodu, způsobu;

Zastoupení jednotlivých pádů v singuláru ve vybraných ie. jazycích:

Sanskrt	Čeština	Latina	Kl. řečtina
Nom.	Nom.	Nom.	Nom.
Gen.	Gen. (+Abl.)	Gen.	Gen. (+Abl.)
Dat.	Dat.	Dat.	Dat. (+Instr.)
Akk.	Akk.	Akk.	Akk.
Vok.	Vok.	Vok.	Vok.
Lok.	Lok.	(zř. Lok., viz Abl.)	(zř. Lok.)
Abl.	(viz Gen.)	Abl. (+Lok., Instr.)	(viz Gen.)
Instr.	Instr.	(viz Abl.)	(jen v Myk., jinak = Dat.)

Stará řečtina měla tři deklinace, které v podstatě odpovídají prvním čtyřem deklinacím latinským, a to v následující podobě:

1. dekl. lat. (f./m.): femina; poeta	= 1. dekl. řec. (f./m.): (οἰκία, νίκη; νεανίας, ποιητής aj.;
2. dekl. lat. (m., /f./, n.): servus, donum	= 2. dekl. řec. (m., /f./, n.): ἄνθρωπος, δῶρον aj.;
3. dekl. lat. (kons. kmeny): victor aj.	= 3. dekl. řec. (kons. km.): φύλαξ aj.;
3. dekl. lat. (vok. i-kmeny): civis	= 3. dekl. řec. (vok. i-km.): πόλις
4. dekl. lat. (vok. u-km., m., /f./, n.): exercitus, cornu	= 3. dekl. ř. (u-km.): ἰχθύς, πῆχυς; ἄστυ; (eu-km.): βασιλεύς aj.;
5. dekl. lat. (ē-km., f./m.): res, dies	

X.2. Řecké deklinace

1. deklinace

K řecké (i latinské) 1. deklinaci patřila po stránce morfologické taková substantiva nebo adjektiva, jejichž kmen byl původně zakončen na dlouhé \bar{a} -; tato samohláska se v \bar{a} -kmenovém paradigmatu řecké 1. deklinace původně objevovala ve všech pádech (než tu došlo k různým hláskovým změnám, jako zvl. k raně historické změně dlouhého \bar{a} v dlouhé \bar{e} v iónskoattických dialektech). V jejich okruhu se totiž toto dlouhé \bar{a} - na počátku 1. tis. př. Kr. důsledně změnilo v dlouhé otevřené $-η-$ v tzv. iónských dialektech (tj. v maloasijské krajině Iónii a na mnohých ostrovech Egejského moře), avšak v attičtině, tj. v Athénách a jejich okolí, zůstávalo původní dlouhé \bar{a} nezměněno po předchozí trojici hlásek ϵ, ι, ρ ; srov. att. $\nu\acute{\iota}\kappa\eta$ vedle $\omicron\acute{\iota}\kappa\acute{\iota}\alpha$, $\chi\acute{\omega}\rho\alpha$, $\nu\acute{\epsilon}\alpha$ proti jednotnému iónskému $\nu\acute{\iota}\kappa\eta$, $\omicron\acute{\iota}\kappa\acute{\iota}\eta$, $\chi\acute{\omega}\rho\eta$, $\nu\acute{\epsilon}\eta$.

Ve všech řeckých dialektech se u 1. deklinace mohou objevit i jména s krátkým koncovým \bar{a} , jež vzešlo z oslabení v nepřízvučné slabice (typ $\theta\acute{\alpha}\lambda\alpha\tau\tau\alpha$ /att./, resp. $\theta\acute{\alpha}\lambda\alpha\sigma\sigma\alpha$ /ve většině ostatních dialektů včetně iónských/; podobně srov. i $\gamma\lambda\omega\sigma\sigma\alpha \times \gamma\lambda\omega\tau\tau\alpha$, $\mu\acute{\epsilon}\lambda\iota\tau\tau\alpha \times \mu\acute{\epsilon}\lambda\iota\sigma\sigma\alpha$).

Jména 1. deklinace jsou zpravidla feminina (nominativ sing. má potom buď vždy zakončení \bar{a} (ve většině řeckých nářečí) nebo $-η$ (v iónských dialektech), anebo v attičtině někdy \bar{a} (po ϵ, ι, ρ) a někdy $-η$ (po všech ostatních hláskách).

V menší míře sem patří maskulina na $\bar{a}\varsigma$ v nom. sing. (analogicky opět $\bar{a}\varsigma$ /ve většině nářečí/ nebo $-η\varsigma$ /v iónských dialektech/) anebo $\bar{a}\varsigma$ i $-η\varsigma$ (v attičtině). Porůznu však existují i mužské nominativy na \bar{a} (srov. boiotské Καλλιᾶ či severozáp. Φιλοκλήδᾶ), resp. na krátké \bar{a} (srov. elejské τελεστᾶ /a rovněž i homérské ἰππότᾶ); tyto tvary se zpravidla interpretují jako vokativy ve funkci nominativu).

Předpokládané prařecké paradigma typu *woikiā* (+ situace v mykénštině):

Nom. sing.: *woikiā* (ze staršího $e + H_2$ /= laryngála č. 2/, zabarvující do a -ového odstínu základní vokál e), resp. \bar{a} , viz $\mu\acute{\epsilon}\lambda\iota\tau\tau\alpha < melitj\bar{a} < melit-jH_2$.

Gen.: *woikiās* (snad vzniklo z koncového genitivního $-s[o]$).

Dat.: *woikiāi* (kmen + dativní $-ei$).

Akuz.: *woikiān* (kmen + akuzativní $-m$); příp. $\bar{a}v$, viz $\mu\acute{\epsilon}\lambda\iota\tau\tau\alpha v$.

Vok.: *woikiā* (pouhý kmen bez přípony = *nom.*).

+ *Lok.:* *woikiai* (zkráceno v $-ai$ pod vlivem o -kmenů).

+ *Abl.:* ??? (předpokládá se zakončení $\bar{a}d/t?$).

+ *Instr.:* ???

Nom. plur.: *woikiai* (ovlivněno zájmeným zakončením $-ai$; starší koncovka, doložená v germánských jazycích, zněla $\bar{a}s$).

Gen.: *woiki-āsōm > *woiki-āhōn > ᾠων (aiol., Hom.) s různými dalšími nářečnými výsledky (viz str. 157).

Dat.: woikiais nebo woikiaisi (obojí běžné v attičtině i jiných nářečích; tvary s -ai- vznikaly buď pod vlivem obdobného *o*-kmenového -oisi ze staršího lokativního -āsi a z ještě staršího (nedoloženého) *-āsu, což byl předpokládáný raně řecký lokativ plurálu, anebo pod vlivem *o*-kmenového instrumentálu -ois. Srov. níže na této straně a dále na str. 157 výklady o lok. a instrumentálu plurálu.

Lok.: woikāsi, tvar doložený v attičtině jako lokativ plur. v tvaru Ἀθήνησι „v Athénách“ a jako dativ plurálu zejména často v staré attičtině, případně porůznu i v dalších dialektech (srov. str. 157). Téhož původu je i woikiāhi (doloženo v mykénštině /tam v grafice -a-i/, a to zpravidla v platnosti dativu; pochází ze staršího -āsi, a toto z nedoloženého *-āsu).

Akuz.: woikiās je tvar převažující ve většině dialektů, doložené jsou však i koncovky -ās, -ais (lesb. forma místo -ans), -aus (kyp. tvar, skrytý pod slabičným ki-jo-na-u kiōnaus?).

Vok.: woikiāi (= nominativ).

+ *Instrum.:* woiki-āphi (doloženo v platnosti instrumentálu v mykénštině (srov. a-ni-ja-pi (h)āniāphi „s otěžemi“, u místních jmen se však tato pádová vazba objevuje v platnosti ablativu plurálu na otázku odkud? (srov. např. instrumentál toponyma pa-ki-ja-pi Sphagiāmphī v ablativním významu „ze Sphagiánes“). V alfabetické řečtině jsou pak tvary na -phi jen ojedinělé a nacházejí se v platnosti různých pádů; u -ā- kmenů pocházejí ze staršího instrumentálního -*ābhis.).

+ *Ablat.:* woiki-ais??

Pozn.: Srov. i paradigma latinského *femina* a českého *žena*.

Další nářeční variantní koncovky v alfabetické řečtině:

Gen. sing.: U mužských kmenů převzala attičtina od *o*-kmenů celou koncovku -ov (nom. ποιητής, gen. ποιητ-οῦ), ostatní starořecké dialekty tu však mají většinou zakončení ā + o a) buď přímo v podobě -āo (tak zvl. v boiótštině, zřídka v thessalštině, ale jako aiolismus i u Homéra) nebo b) jako -āv (ark.-kyp.) či c) jako stažené -ā (v lesb., thess., jakož i v dórských a severozápadních dialektech, ale výjimečně i na Kypru) anebo d) jako náležitě iónské -ηο (velmi zřídka: Δεινοδύκηο Buck No. 6.2), e) příp. v metathesi -εω anebo f) v staženém -ω. Po vzoru maskulin se objevuje zakončení -āv i v gen. sing. u feminin v arkadské Tegei (οἰκίαυ) vedle náležitého -āς; a po vzoru feminin se objevuje -āς v gen. sing. naopak u maskulin v megarštině a sz. dialektech. — Ojedinělé zakončení -āfo v nápisech na ostrově Korkýře a v sicilské Gele je asi záležitost grafická.

Pozn. V iónsko-attičtině (a na Rhodu) mají pak jména na -άδης často pod vlivem *s*-kmenů genitiv sing. na -δους, -δεος, -δευς.

Dat. sing.: Koncovky $\bar{\alpha}i$, ηi se zejména v iónskoattických nářečích zpravidla píší s *iota subscriptum*, porůznu však i s *iota adskribovaným*, ale občas i jako pouhé α , η , ϵi (s hláskou *iota* asi vůbec nevyslovovanou). Boiótská „dativní“ koncovka $-ai$ (která se píše i jako $\alpha\epsilon$ nebo η) skrývá zřejmě pod sebou spíše původní „krátkovokalický“ lokativ než zkrácený „dlouhovokalický“ dativ, ale není to zcela jisté (viz dále výklad o *dat. sing.* u *o*-kmenů).

Nom. plur.: I zde mívá bojótština místo náležitěho $-ai$ buď grafiku $-\alpha\epsilon$ nebo η .

Gen. plur. $-\bar{\omega}v$ mívá v některých dialektech i různé archaické koncovky: $-\acute{\alpha}\omega v$ (aiolismus u Homéra), $-\acute{\eta}\omega v$, $-\acute{\epsilon}\omega v$ (ión.), $-\acute{\alpha}\omega v v$ (thess.), $-\bar{\alpha}v$ (thess., boj.; lesb., ark., dór., sz.). Attické (a zčásti i iónské) $-\bar{\omega}v$, resp. $-\bar{\alpha}v$ (v jiných dialektech) nese v tomto pádě vždy přízvuk na koncové slabice, neboť vzniklo stažením z $-\acute{\alpha}\omega v$.

Dat. plur.: Zde se objevuje ve funkci dativu plurálu hlavně nejběžnější attická dativní koncovka $-ai\zeta$, doložená zejména v klasické attičtině po r. 420 př. Kr.; v rané attičtině máme však v této funkci doloženo — jak už bylo řečeno — i původně lokativní $-\bar{\alpha}\sigma i(v)$, $-\eta\sigma i(v)$; srov. tvar $\text{\textcircled{A}}\theta\acute{\eta}\nu\eta\sigma i$ „v Athénách“ v čistě lokativní funkci. V iónštině, v níž se $\bar{\alpha}$ důsledně mění v η , nacházíme vedle $-ai\zeta$ výlučně $-\eta i\sigma i(v)$, $-\eta i\zeta$, $-\eta\sigma i(v)$. Většina ostatních nářečí má $-ai\zeta$ už od nejstarších dob svého doložení, ale mnohé z nich porůznu vykazují i jiné koncovky, např. lesbičtina velmi často i zakončení $-\bar{\alpha}i\sigma i(v)$ nebo $-ai\sigma i(v)$ /vedle tvaru $\tau\alpha\bar{i}\zeta$ v členu určitém/; zakončení na $-ai\sigma i(v)$ je doloženo i v pamfylštině, krétštině (zde zřídka vedle častého $-ai\zeta$ a občasného $-\bar{\alpha}\sigma i$) a na ostrově Korkýře ($\rho\acute{o}\rho\alpha\bar{i}\sigma i$). Koncovka $-\bar{\alpha}\sigma(\sigma)i$ je doložena vedle Kréty (v Dréru) i v Troizéně ve vých. Argolidě ($\Theta\acute{\eta}\beta\bar{\alpha}\sigma\sigma i$).

Akuz. plur.: Dlouhovokalické koncovky $-\bar{\alpha}\zeta$ (a u *o*-kmenů $-\omega\zeta$ nebo $-\omega\zeta$) má většina starořeckých dialektů v čele a attičtinou, iónštinou a lakónštinou), diftongické formy $-ai\zeta$ (resp. $-oi\zeta$) má pochopitelně lesbičtina, dvojici $-ai\zeta$, $-ai\rho$ (příp. $-oi\zeta$, $-oi\rho$) má elejšťina, „krátkovokalické“ koncovky $-av\zeta$ ($-\omega\zeta$) krétština a argolština, kdežto „krátkovokalické“ tvary bez nazály, totiž $-\alpha\zeta$ ($-\omega\zeta$), pak celá řada dalších nářečí, jako ark.-kyp., thes., el., krét., thér.-kyrén. a dialekty z ostrova Kóu.

+ *Instr. Plur.:* srov. singulární $\beta\acute{\eta}\eta\phi i$ (Homér).

Duál: V attičtině vyšel během 4. stol. př. Kr. duál z užívání, v dalších dialektech se tak stávalo porůznu již dříve. V iónštině a na Krétě není vůbec doložen. V attičtině i jinde bylo původní dlouhé $-\omega$ v nom.-akuzativu duálu nahrazeno dlouhým $-\bar{\alpha}$. V genitivu a dativu má attičtina u 1. deklinace koncovku $-ai v$, u 2. deklinace má většina dialektů koncovku $-oi v$ (Homér zde má $-\omega i v$), arkadština tu má u 1. dekl. $-\alpha i v v$, u 2. dekl. $-\omega i v v$, elejšťina $-oi oi\zeta$, $-oi oi\rho$.

Pozn.: Některá iónskoattická vlastní jména na $-\eta\zeta$ tvoří gen. sing. na $-\epsilon\omega\zeta$, $-\epsilon v\zeta$, $-\omega v\zeta$.

2. deklinace

K této deklinaci patří mužské *o*-kmeny na *-ος* (vedle malého počtu feminin) a neutra na *-ον*.

Předpokládané praěecké paradigma slova *hippos* (a situace v mykénštině):

Gen. sing.: Nejstarší historicky doloženou koncovkou je homérské *-οιο*, to se mimoto nachází i v thesalštině na několika prozaických nápisech; stejného původu je i thesalšské *-οι*, doložené na východě Thessalie v Pelasgiótidě a apokopované právě ze staršího *-οιο*. Vypuštěním *iota* a stažením *o+o* vzniklo pak dlouhé *ω* v řadě dialektů s pěti dlouhými vokály, jako v lakónštině nebo lesbičtině, ale i nepravý diftong *ον* v iónskoattičtině a jiných sedmivokalických dialektech. Dlouhé *-ω* bylo i v kyperštině, většinou ovšem v podobě koncového *-ων*, jehož závěrečné *-ν* je nejasného původu (je doloženo jak před počáteční samohláskou, tak souhláskou následujícího slova).

Dat. sing.: Proti dativnímu *-οι*, doloženému v dativu *sing.* ve většině starořeckých dialektů, stojí hlavně v arkadštině, elejštině a boiótštině krátké *-οι*, které bylo pravděpodobně lokativního původu /v boiótštině rovněž v podobě *-οε, εο, υ*/; totéž zřejmě platí i o pozdějších nápisech z řeckého severozápadu /a zč. i z Thessalie/, kdežto krátký diftong *-οι*, doložený v dativu na Euboji, vznikl asi zkrácením zdejšího staršího dlouhého *-οι*.

Nom. plur.: Vesměs je tu doloženo *-οι*, ale v boiótštině opět i *-οε* a *-υ*.

Dat. plur.: V tomto pádě se opět nachází buď od původu lokativní *-οιοι* (u Homéra, v archaické attičtině, v iónštině /s výjimkami/, dále obecně v lesbičtině, pamfylštině, v rané argolštině, zčásti i v krétštině) anebo dativní *-οις* (v boiótštině jako *-οις, -εοις, -υοις*, v elejštině jako *-οιρ*); samotné *-οις* se dále vyskytuje i v iónskoattičtině klasického období, rovněž v krétštině, v pozdější argolštině a porúznu i jinde. Dodejme, že koncovka *-οις* nemohla být užívána v dativní funkci v lesbičtině, neboť na Lesbu vznikl tento tvar diftongizací z akuzativu *-οις* a funkci akuzativu zde také náležitě plnil; jednoznačně se tu tedy v dativu prosadilo zakončení *-οιοι(ν)*.

Akuz. plur.: O tomto pádě platí totéž, co bylo řečeno o akuz. plur. u *ā*-kmenů.

Duál: I zde srov. výklad o duálu u *ā*-kmenů.

3. deklinace

Řecká 3. deklinace se ve srovnání s latinou jeví jako dvojice deklinací, jednak konsonantické a jednak vokalicko-diftongické.

A. Konsonantické kmeny 3. deklinace:

Přes kmenovou bohatost (kmeny na okluzívy /labiály, dentály, veláry, labioveláry/, *-nt*- kmeny na *-ων, -ᾶς, -ητ* kmeny typu *σωμα, -ατος < μη, -μητος*

(neutra), *-n/m*-kmeny, *-l/r*-kmeny a rovněž *-s*-kmeny) jsou konsonantické kmeny 3. deklinace jak morfologicky, tak i nářečně poměrně jednotné.

A.1. Předpokládané praěecké paradigma vzoru *fylax* (a situace v mykénštině):

Akuz. sing.: Všeobecná a historicky náležitá koncovka *-α* (vzniklá ze slabikotvorného *-m*) je doložena ve všech dialektech, na Kypru však převládá po vzoru samohláskových kmenů inovační koncovka *-αν* (s krátkým *-a*). Ta se ojediněle objevuje i v thessalštině, elejštině(?) a na pozdějších nápisech porůznu i jinde.

Nom. plur.: Místo běžného *-ες* se objevuje na pozdních krétských nápisech v nom. plur. i *-εν*.

Dat. plur.: Vedle náležitého *-σι* se v celé řadě dialektů (zvl. v iónsko-attičtině a mnoha dórských nářečích) nachází i rozšířené *-εσσι* (podle *s*-kmenů a pod vlivem *ā*-kmenových a *o*-kmenových koncovek *-αισι*, *-οισι*); nachází se např. v podobě aiolismů na *-εσσι* u Homéra, ale i přímo v aiolských dialektech, tj. v thessalštině, boiótštině a lesbičtině, a porůznu rovněž v pamfylštině, fóčtině, východní lokerštině, elejštině, a příležitostně i v kýrénštině a korintských koloniích (srov. i koncovku *-ασσι* v lakónské kolonii Héraklei v již. Itálii). Jinou konkureční koncovkou v dat. plur. konsonantických kmenů je *-οις*, tvořené v lokerštině, elejštině a v sz. (aitólské) koiné, příp. na dalších pozdních nápisech, vesměs po vzoru dat. plur. u *o*-kmenů.

Akuz. plur.: Náležité *-ας* je nahrazováno nominativním *-ες* v Delfách, Élidě, Achaji — a na nápisech z pozdější doby i v dalších nářečích, dokonce i v Attice. — Na Krétě se místo *-ας* objevuje po vzoru *ā*-kmenů i *-ανς* (s krátkým *ā*, pro Krétu typickým v akuz. plur. i u *ā*-kmenů /viz výše na str. 157/).

A.2. Zvláštnosti *s*-kmenových jmen:

a) *S*-kmenová jména mají důsledně kontrahované (stažené) formy pouze v attičtině. Tak genitiv má např. ve většině ostatních dialektů zakončení *-εος*, v boiótštině, kréťštině a porůznu i jinde *-ιος*, v pozdní iónštině, na Rhodu aj. dokonce *-ενς*. V akuz. sing. a nom./akuz. plur. n. je doloženo *-εα* nebo *-η*, v akuz. plur. m./f. *-εας* nebo *-ης*, avšak v attičtině, a později i jinde *-εις* (= nom. plur.). — Rozmanité formy mají i osobní jména na *-κλέης*, *-κλήης* (viz Buck 90).

b) *S*-kmenová osobní jména na *-ης* mívají hlavně v iónskoattičtině, ale velmi často i jinde rozmanité koncovky podle maskulin I. deklinace: N. *-ης*; G. *-ου*, *-έω*, *-ω*; *-η*, *-ει*; *-ης*; D. *-ηι*; A. *-ην*, *-ειν*; V. *-η*, *-ε*. — Boiótská osobní jména na *-ει* jsou pravděpodobně vokativy používané jako nominativy.

B. Samohláskové a dvojháskové kmeny 3. deklinace (vybrané problémy):

Samohláskové (a dvojháskové) kmeny 3. deklinace kmeny zahrnují *i-*, *u-*kmeny několika typů, dále *eu-*, *au-*, *ou-*kmeny a *oi-*kmeny. My se soustředíme hlavně na *i-*kmeny typu *polis* a na diftongické kmeny typu *basileus*:

a) *I-*kmeny typu *polis* mají mimo iónskoattičtinu ve všech ostatních dialektch pravidelné skloňování následujícího typu:

sing. -ις, -ιος, -ι, -ιϋ, -ι;

plur. -ιες, -ίων, -ισι, -ις (příp. argolské a krétské -ιϋς anebo inovační -ιας).

Nářeční poznámky k jednotlivým pádům:

V attičtině se u *i-*kmenů objevuje odchýlné skloňování v následujících pádech: G. sing. -εως (ze staršího -ηος, jak to bývá u Homéra), D. sing. -ει, Nom. pl. -εις, Gen. pl. -έων, Dat. pl. -εσι, Acc. plur. -εις. V iónštině se na starších nápisích objevují jen některé z těchto koncovek, zvl. v gen. a dat. sing.; jiné jsou většinou pozdní a značně poplatné attickému vlivu. To platí i o obdobných dokladech z jiných dialektů (srov. např. častý gen. sing. končící na -εος v helénistické koiné). — Attické -εις se v nom. pl. nachází i mimo Attiku, např. v číslovce „tři“: srov. att. τρεῖς, krét. τρέες, thér. τρης apod.; na Lesbu máme doloženo v nom. pl. τρις (jde asi o akuzativ plurálu ve funkci nominativu).

Pozn.: *I-*kmenová osobní jména na -ις přecházejí zvl. v Attice a na Euboji k dentálním kmenům typu -ις, -ιδος. — Kyperština má koncovky typu Τιμοχάρης (gen.) a πτόλιφι (dat.) pod vlivem *u-* a *eu-*kmenů (viz dále).

b) Diftongické kmeny typu *basileus* mají tyto zvláštnosti:

Nom. sing., končící v alfabetské řečtině na -εϋς, je z původního dlouhého -ηυς); srov. dlouhé η i v gen. a dat. sing. -ἦρος/-ἦρι a v dalších pádech, a to zejména na Kypru, Lesbu, v Boiótii, Thessalii, Élidě i u Homéra, ale vyskytuje se porůznu např. i na jihoegejských dórských ostrovech (Kréta, Kós a Rhodos). — Attičtina má však metatezi kvantity typu gen. sing. βασιλέως, akuz. plur. βασιλέα; přitom genitivní tvar βασιλέως přešel i do helénistické koiné. Většina dialektů (zvl. iónština a dórské dialekty až na elejštinu) má ovšem zkrácené βασιλέος, a megarština dokonce v gen. sing. -εϋς.

Arkadie má *nom. sing.* na -ής, např. ἰερός (na Kypru je jednou ἰερός, ale jinak -εϋς, zakončení -ής se však nachází skoro ve všech nářečích), akuz. sing. zní v Arkadii ηιερόν, nom. plur. Μαντινῆς, gen. plur. končí na -ήων. V Mílétu a jeho koloniích mívá *nom. sing.* koncovku -έως, gen. sing. -έω.

V *akuz. sing.* bývá nestažené -έα (Íonie, Lokris, Kréta), v Delfách a mnoha jiných dórských nářečích se však nachází stažené -ῆ (-έα se tu nachází až později pod vlivem koiné).

V *nom. plur.* se objevuje místy ještě nestažené *-έες* (např. na Krétě), častěji však buď *-εῖς* nebo *-ῆς* (ze staršího *-ῆες*), a to zejména v archaické attičtině, lakónštině, arkadštině i na některých dórských ostrovech. V Kýréně je doložen *nom. a akuz. plur. ἰαρές* a *dat. plur. Μεγαρόεσσι* (u Kallimacha je doloženo *δρομέσι*).

V *akuz. plur.* bývá v iónštině a dórštině *-έας*, na Krétě je doloženo *δρομέανς* (u Kallimacha máme *dat. δρομέσι!*), později bývá i zde v *akuz.* pod vlivem koiné koncové *-εῖς*.

Zejména feminina tzv. *oi*-kmenů mají v různých nářečích značně odlišné koncovky. Viz Buck 92n.

Zvláště nepravidelné a s mnoha výjimkami je skloňování božského jména Ζεύς a substantiva υἰύς „syn“ (vedle υἰός); srov. Buck 93.

X.3. Řecké slovesné přípony

I zde poskytujeme spíše jen výběr důležitějších jevů. Nejprve se věnujeme indoevropským a obecně řeckým slovesným příponám, vyskytujícím se mimo attičtinu, aniž tu většinou vypisujeme — na rozdíl od deklinací — celá časovací paradigmata.

Úvodem příklad postupného vytváření slovesných koncovek (zkráceně a volně podle O. Szemerényiho 1989:247nn., jako jedna z mnohých hypotéz, vypracovaná pro 3. osobu).

Fáze 1:

Vznik 3. os. od kořene *bher-* (bez rozlišení času i slovesného rodu): *bher-t* „provádí (se) nesení“).

Fáze 2:

Rozlišení slovesného rodu, nikoli však času: proti aktivnímu *bhér(e)-t* „nese“ (s thematickým *-e-*) vzniká pasivní *bher(e)-tó* „je nesen“ (s přízvukem na konci).

Fáze 3:

Rozlišení času: tvar *bhére-t* se stává minulým časem „nesl“ a příponou *-i* se aktualizuje v tvar *bhére-t-i* „nese“; podobně *bhere-tó* „byl nesen“ se aktualizuje v *bhére-to-i* „je nesen“; přízvuk se přitom přesouvá zpět směrem k začátku slova.

Fáze 4:

Vznik raně řeckých forem: Kmen *bhere-* se přetváří v *phere-* a tvar 3. os. sing. akt. *bhere-ti* se mění ve *phere-ti* a poté metatezí ve *phereit* a nakonec ve *pherei* „nese“, zatímco pasivní *bhere-toi* se mění v *phere-toi* (takto ještě v mykénštině) a později v *pheretai* „je nesen“ (mimo Arkadii a Kypr, kde zůstává *-toi*) a zatímco tvary *bheret* a *bhereto* se mění pomocí přímnožku v imperfektní *e-phere* „nesl“ a *e-phereto* „byl nesen“.

A. Přehled ie. a prótořeckých slovesných přípon (podle Y. Duhoux 2000:467nn.)

	aktivní		medio-pasivní	
	„sekundární“	„primární“	„sekundární“	„primární“
1. sing.	-m	-m-i/ō	-H ₂ e > -a	-H ₂ e-i > -a-i
2. sing.	-s	-s-i	-so	-so-i
3. sing.	-t	-t-i	-to	-to-i
1. plur.	-me/mes		-medha > me(s)tha	
2. plur.	-te		-dhwe > sthe	
3. plur.	-nt	-nt-i	-nto	-nto-i

B. Přehled řeckých přípon aktivních:

	primární		sekundární
	thematické	athematické	
1. sing.	-ω	-μι	-m > -v; -m̄ > α
2. sing.	-εις; -σθα (Hom.)	-ς, -σι, -σθα	-ς (them.); -σθα (athem.)
3. sing.	-ει	-τι (D); -σι (IA-Ai-AK)	0
2. du.		-τον	
3. du.		-τον	-tām > -tāv > -την (IA)
1. plur.	-μεν (IA-Ai-AK); -μες (D)		
2. plur.	-τε		
3. plur.	-ντι (D-Ai) > -σι (IA-AK)		-v (them.); -εν, -αv, -σάv (athem.)

C. Přehled řeckých přípon mediopasivních:

	primární		sekundární
1. sing.	-μαι		-μᾶv > μην (IA)
2. sing.	-σοι (M, AK); -σαι (IA-Ai-D; často > -η)		-σο (často > -ου)
3. sing.	-τοι (M, AK); -ται		-το
1. du.		zř. -μεθον	
2. du.		-σθον	
3. du.	-σθον		-sthām > -sthāv > -σθην
1. plur.			-με(σ)θα
2. plur.			-σθε
3. plur.	-ντοι (M, AK); -νται (IA-AK) příp.: -ηται > -αται (zř. v pf.)		-ντο; -ητο > -ατο

D. Přehled aktivních přípon ind. aoristu:

1. sing.	e-poiē-s-η	>	ἐ-ποίη-σα
2. sing.	e-poiē-s-s? > e-poiē-s?	// anal.	ἐ-ποίη-σας
3. sing.	e-poiē-s-t > e-poiē-s (viz např. ark. ἐποίης)	// anal.	ἐ-ποίη-σε (podle perf. -ε)
1. plur.	e-poiē-s-men	// anal.	ἐ-ποίη-σαμεν
2. plur.	e-poiē-s-te	// anal.	ἐ-ποίη-σατε
3. plur.	e-poiē-s-ητ > e-poiē-sat	// anal.	ἐ-ποίη-σαν

E. Přehled mediopasivních přípon ind. aoristu:

1. sing.	e-poiē-s-mān	// anal.	ἐ-ποιη-σάμην > -μην
2. sing.	e-poiē-s-so	// anal.	ἐ-ποιη-σασο < -σω
3. sing.	e-poiē-s-to	// anal.	ἐ-ποιη-σατο
1. plur.	e-poiē-s-metha	// anal.	ἐ-ποιη-σάμεθα
2. plur.	e-poiē-s-sthe	// anal.	ἐ-ποιη-σασθε
3. plur.	e-poiē-s-ητο > e-poiē-sato	// anal.	ἐ-ποιη-σαντο

F. Přehled aktivních přípon ind. perfekta:

1. sing.	-H ₂ e > -α
2. sing.	-θα; -σθα; -ς
3. sing.	-ε
2./3. du.	-τον
1. plur.	-μεν; -μες (D)
2. plur.	-τε
3. plur.	-ητι > -ατι (např. aitól.) > -ασι (Hom.); // anal. -αντι (např. fók.) > -ανσι > -ασι (IA)

Pozn.: vysvětlení zkratk pro jednotlivé nářeční skupiny:

M = mykénština; AK = skupina arkadokyperská; IA = skupina iónskoattická;
Ai = skupina aiolská; D = skupina dórská/západořecká.

X.4. Vybrané kapitoly z řecké slovesné morfologie

Aktivní osobní slovesné přípony v attičtině (podle Meier-Brüggera 1992:53)

	primární		sekundární	
	athem.	them.	athem.	them.
1. sing.	-μι	-ω	-v < -m, -α < ῃ	-ov < om
2. sing.	-ς	-ει+ς < -ei < -ehi < -esi < -H ₁ +es-si	-ς	-ες
3. sing.	-σι < -ti	-ει < eit? < eti? nebo -ει < -e+i?	-0 < -t	-ε < -et nebo -e < e + 0?
2. du.		-τον		-τον
3. du.		-τον		-την < -tān
1. plur.		-μες (zůstalo v D)		-μεν (prosadilo se mimo D)
2. plur.			-τε (prosadilo se v celé řečtině)	
3. plur.	dlouhý vokál nebo diftong + σι < ντι		-ην, -αν, -σαν aj. < - nt aj.	-ov < -ont

Jednotlivé osobní přípony v přítomném kmeni:

1. osoba sing.: Koncové -ω je zřejmě „zdloužené“ thematické *o*.

2. osoba sing.:

Původní koncovka 2. os. sing. -σι je zachována v athematickém homérském a syrakúském ἔσσι od *verba existentiae*, a rovněž v epidaurském συντίθησι (a v několika málo podobných tvarech v dalších západořeckých dialektech, v nichž je -s- zachováno právě pod vlivem shora zmíněného ἔσσι). Ovšem ve východořeckých dialektech, kde se v 3. os. sing. τίθητι měnilo na τίθησι, máme v 2. os. sing. doloženo pouze τίθης se sekundární příponou -s.

Za athematickou bývá pokládána i původem perfektní koncovka -σθα, vycházející z forem jako ἦσθα, οἶσθα a doložená u Homéra i v literární lesbičtině a dórštině (τίθησθα, βάλοισθα).

Thematické primární -εις (s diftongickým -ει-) se nachází téměř ve všech nářečích až na několik výjimek (např. až na přítomní kyperské ἔσπες /Hésychios/ nebo dórské σορίσδες /Theokritos/); přitom sekundární thematické -ες je v imperfektu náležitá. Příležitostně primární thematické -ης, -ηις, doložené v literární lesbičtině a dórštině, jsou spíše jen pravopisné varianty místo -εις.

3. osoba sing.:

Původní primární -τι je doloženo v západořeckých (dórských) nářečích a bojóštině (τίθητι, δίδωτι), kdežto ve východořeckých nářečích (v iónskoattičtině

a arkadokyperštině) a v aiolské lesbičtině, vystavené iónskému vlivu, tomu odpovídají formy τίθησι, δίδωσι. — Aiolština má mimoto ve funkci primárních athematických přípon 3. os. sing. athematické přípony sekundární, jako τίθη, δίδω, ζεύγνῦ — s paralelami např. v Hésiodově tvaru δείκνῦ nebo v Alkaiově δάμνᾶ.

1. osoba plur.:

Proti obecně východořeckému *-μεν* (původně asi sekundární příponě 1. os. plur. *-me + n*) má západní řečtina (tj. dórské dialekty v širším slova smyslu) primární osobní koncovku *-μες*; ta se výjimečně navíc objevuje nejméně dvakrát i v geograficky blízkém jihoarkadském pomezí v centru Peloponnésu.

3. osoba plur.:

U *μ*-ových (tj. athematických, případně i stažených) sloves se v západořeckých (tj. dórských) dialektech objevuje primární koncovka *-ντι* (např. δίδοντι, τίθεντι, ἔντι, φάντι) proti asibilovanému *-νσι* ve východořeckých dialektech (srov. iónskoattické δίδουσι/διδόᾱσι, τίθεισι/τιθέᾱσι, εἰσί, φᾱσί) — přičemž v aiolských dialektech máme např. perf. δεδόανθι v bojóštině, ale φαίσι pod iónským vlivem na Lesbu.

Podobně je tomu i u *ω*-ových (tj. thematických) sloves; západořecká (dórská) nářečí tu mají koncovku *-ντι*, výjimečně *-νθι*, jako např. φέροντι (srov. však i pamfylské ἐξάγῶδι ze staršího ἐξάγωντι nebo thessalské ὑπάρχονθι z ἀρχοντι či κατοικεῖουνθι anebo boiótské οἴσονθι z οἴσοντι /fut. od φέρω/) proti východořeckému *-νσι* (tj. např. proti arkadskému φέρονσι a iónsko-attickému φέρουσι) a proti lesbickému /a chijskému/ φέροισι).

Poněkud odchylná je prastará řecká forma 3. os. plur. perf. akt., končící na slabikotvorné *-ντι*, které dalo do západořeckých dialektů *-ατι* (srov. např. rhodské ἀνα-τεθήκατι) nebo nenáležitě *-αντι* (např. fócké ἀνατεθέκαντι) a do východořeckých nářečí buď *-ᾱσι* (např. hom. πεφύκασι) anebo historicky nenáležitě *-ᾱσι* (srov. ovšem běžné ión.-att. perfektum πεφύκᾱσι, πεπαιδευκᾱσι).

Na pozdějších nápisích nacházíme v 3. os. plur. perf. akt. sekundární, tj. „aoristovou“ koncovku *-αν* (např. krát. ἔσταλκαν). Její koncové *-n* bylo prvním elementem sekundární přípony 3. os. plur. akt., která celá původně zněla *-nt* (srov. lat. ferunt). V řečtině je to nejčastější přípona 3. osoby plur. minulých časů, ať už imperfekta (ἔφερον), aor. akt. (Hom. ἔδον, ἔθεν — proti ión.-att. ἔδοσαν, ἔθεσαν), či aor. pass. (Hom. μίανθην — proti ión.-att. ἐμίανθησαν). Tato pestrost platí nejen o iónskoattičtině, ale i o celé řadě dalších řeckých dialektů; i ty mívají v 3. os. plur. často různá koncová rozšíření, jako *-ησαν*, *-σαν*, *-εαν* apod. A naopak iónskoattickému ἦσαν „byli“ odpovídá v celé řadě starořeckých dialektů kratší tvar ἦν. Tato slovní podoba (či homérské ἦεν) označuje naproti tomu v iónskoattičtině singulární „byl“; zato ve většině ostatních nářečí se slovo „byl“ vyjadřovalo slovní formou ἦς (z původního *ἦστ).

3. osoba duálu (forma sekundární):

Ion.-att. koncovka *-την* má v ostatních dialektech podobu *-τᾶν*.

Mediální osobní přípony:

1. osoba sing. media (forma sekundární):

I tato sekundární koncovka má v řečtině dvě podoby, attické *-μήν* a neattické *-μᾶν*.

3. osoba sing. plur. med.:

Ion.-att. dialekty mají příponu *-ται*, bojóština má hláskoslovně náležité monofongické *-τη*, thessalština zúžené (nedifongické) *-τει*, naproti tomu arkadština — podle Rui Péreze 1956 — si podržela původní *-τοι* např. v tvaru *γένητοι* (stejně jako kyperština, v níž je doložen tvar *ke-i-tu-i keitui < keittoi = att. κείται „leží“*) se zakončením, jež se objevuje i v mykénském *e-u-ke-to eukhetoi „prohlašuje“*; zmíněné *-toi* se interpretuje jako primární koncovka, vzniklá ze starší, „sekundární koncovky“ *-το* za pomoci „aktualizační“ (či „primarizující“) samohláskové přípony *-i* (srov. výše výklad na str. 161).

Analogicky je totéž v arkadštině doloženo i pro pro další osoby (viz 2. os. sing. media *κείτοι = att. κείσσι* a 3. os. plur. med. *διαδικάσωντοι*).

3.os. plur.med.:

Íon.-att. má opět *-νται*, kdežto ark. *-ντοι* je původní (v kyperštině není tento tvar přímo doložen), ark. *-ντυ* je mladší. V řadě dialektů je doloženo v 3. os. plur. *-αται* z *-ηται* po souhlásce v perfektu (např. *γεγράφαται* vedle *γεγραμμένοι εισίν*), resp. *-ατο* z *-ητο* po souhlásce v plusquamperfektu (*ἔγεγραφατο* vedle *γεγραμμένοι ἦσαν*). Zmíněné koncovky *-αται*, *-ατο* se nacházejí po samohlásce i v boióštině (*με-μισθώ-αθη* /= *-αται*/ nebo v iónštině, zvl. u Homéra (*βεβλήαται*), avšak i později (*ειρέαται*, *ειρήται*), a to nejen v perfektu, plusquamperfektu (viz i argol. *γε-γράφανται* z *γε-γράφαται*, a to z *ge-grafḗtai*), ale i v athematickém přezentu a imperfektu, jako *τιθέαται*, *δυνέαται*, *κινέαται*, ba dokonce i v optativu. Srov. i časté koncovky s *γραφικου* *-νθο* v boióštině (*ἔποιείσανθο*) a thessalštině (*ἔγένονθο*), ba viz dokonce thess. *βέλλουνθειν = βούλωνται* s *-νθειν* místo *-νται*.

Silné imperativy:

Vedle převažujícího attického *-(έ)τω/-(ώ)ντων* v akt. a *-(έ)σθω/(έ)σθων* v med. imperativu (a později často též *-έτωσαν*, *-όντωσαν*, *-έσθωσαν* atd.) uvádí Buck 1995:113n. z různých dialektů i některé další varianty a kombinace (jako *-ντον*, *-σθον*, *-σθων*, jde však jistě o výčet pro ten či onen dialekt více méně náhodný).

Aoristy a futura:

Futurum dórské:

Vedle typického attického futura na *-σω* nacházíme ojediněle v iónskoattičtině (ale zde pouze v mediálních formách, jako je attické *πλευσοῦμαι* nebo homérské *ἔσσειται*) i tzv. *futurum dórské* staženého typu na *-σεό*; mimo Iónii a Attiku viz např. *κλεψέω* (v Delfách), *σπευσίω* místo *σπευσέω*, *πραξίομεν*, *πραξῆται* (na Krétě), *ἀπο-δωσεῦντι* (na Rhodu), *πραξοῦντι* (na Théře), *ἐκ-τιμασέντι* (v Kýréně), ale rovněž i celou řadu obdobných tvarů na nápisech z jihoitalské Hérakleje, tarentské osady lakónského původu.

Futurum a aorist na *-ξω* u sloves na *-ζω*:

Zakončení na *-ξω*, *-ξα-* ve futurum a aoristu je hláskoslovně náležité v podstatě pouze u velárních kmenů (např. u *τάττω*, jež vzniklo z *tag-jō*). U jiných kmenů, zejména dentálních, se sice ojediněle objevuje *-ξ-* např. i u Homéra (srov. *πολεμίξομεν*) a u Hésioda (např. *φημίξωσι*), avšak v dialektch západořeckého (tj. dórského) zabarvení je přechod k zakončení na *-ξω*, *-ξα* všeobecně běžný (srov. krétské *δικάκσει*, rhod. *διωρίζαντο*, thér. *δείπνιξεν*, delf. *ἀγωνίξατο*, ale vedle toho např. i thess. *ἐργάξατο* nebo ark. *παρετάξωνσι*, kyp. *ἔξορύξη* (v ark. se však neobjevuje *-ξ-*, předchází-li jiná velára /srov. např. ark. *δικάσασθαι*, ale viz i argol. *ἐργάσαντο*). A v bojótštině se zase vyskytuje, většinou v různých lokalitách, někdy *-ξ-* (*ἐκομιξάμεθα*) a jindy naopak *-σσ-/ττ-*, např. *κομιττάμενοι* či *ἐψᾶφίττατο*. Podobně kolísají obdobné hlásky i v neslovesných tvarech různých západořeckých dialektů (srov. dórské nápisné *ὄρνιξ*, *ὄρνιξος* „pták“ s literárním *ὄρνις*, *ὄρνιθος*, které je známo z attičtiny).

Jiné zvláštnosti:

- výskyt geminovaného aiolského *-σσω*, *-σσα* u samohláskových sloves po krátkých vokálech (srov. homérské *ἐκάλεσσα*, lesb. *[καλε]σσάτωσαν*, boiót. *σουνκαλέσσαντες*),
- nesigmatické aoristy zakončené na *-α*: *εἶπα*; *ἦνεγκα*, *ἦνεια*, *ἦνικα*; *ἔχεα*, *ἔχευα* (v různých dialektch), později i *ἦλθα*, *γενάμενος*, naopak srov. thematické homérské *ἐβήσετο* a pamf. *ἐβῶλάσετυ*, *κατεφεροξόδου*.
- fut. pass. s aktivními osobními koncovkami, doložené hlavně na dórských ostrovech (srov. rhod. *ἐπιμεληθησεῦντι*, *ἀποσταλησεῖ*, *σταθησεῖ* nebo *φανησεῖν*, *δειχθησοῦντι* u Archiméda).

Perfektum:

1. Perf. na *-κα* u samohláskových kmenů (typ *δέδωκα*, *λέλυκα*) je běžné ve všech dialektch, v některých se však objevují — kromě indikativu singuláru — i tvary bez *-κα*, jako Hom. *βεβᾶσι* vedle *βεβήκας*, *κεκμηώς* vedle

κέκμηκας, srov. dále boiót. καταβεβάνων, δεδωώση = δεδωκυῖαι, πεπιτευόντεσσι, πεποιόντεσσι, ἀπειλθειόντες, ark. (fō)φλῆασι vedle part. fōφλῆκόσι.

Zejména attičina však rozšířila užívání perfekta na -κα i k jiným slovesným kmenům (viz např. attické φθείρω má perf. ἔφθαρκα vedle ἔφθορα), ale perfekta na -κα se příležitostně nacházejí i v jiných dialektech (srov. např. ark. ἔφθορκώς). Nebo slovesa ἀνδάνω, λανθάνω mají v attičtině perfekta ἔᾶδα, εἴληφα, avšak první z nich má v lokerštině tvar φεφαδῆκότα a v iónštině ἄδηκε (Hippónax) a druhé pak v ión., ark. a jiných dialektech λελάβηκα podle vzoru attického μεμάθηκα. Obecně je běžné ἐλήλυθα, ale srov. boiót. διεσσεῖλθεικε nebo ark. κατηνθηκότι. Podobně máme v lesbičtině ὑπα-δε-δρομάκε (Sapfó) se sekundárním ā, viz též argolské ἐπι-μεμηνάκαντι (srov. μεμενᾶκος Archimédés, resp. att. μεμένηκα).

2. *Aspirované perfektum* (typ εἴληφα, τέταχα) se pokládá za jev vzniklý v attičtině, ale v některých nářečích se objevuje i u sloves, u nichž jsou takové tvary v attičtině doloženy značně pozdě (např. att. εἴρηχα = εἴρηκα, doložené až na papyrech). Srov. např. argol. δέδωχε, ark. ἰερίτευχε či syrak. ἐκρατερίχημες (Sófrón).

3. Rozdíly v *ablautovém vokalizmu* v perfektu. Nejsou četné, ale jsou dostatečně doloženy. Srov. např. att. ἐλήλυθα, ale Hom. εἰλήλουθα, εἰληλουθώς, či krát. ἀμπ-εληλεύθεν, kyren. κατ-εληλευθυῖα, hérakl. ἐρρηγεία, ale att. ἐρρωγυῖα od ῥήγνυμι, nebo dór. ἔωκα, avšak att. εἶκα od ἴημι.

4. *Reduplikace*: Ani v této oblasti není známo mnoho důležitých odchylek. Několik příkladů: Zmíněné již λαμβάνω má v attičtině perfektum εἴληφα (odvozené od staršího *σέσλαφα), srov. i fócké εἰλάφει, ale — jak už bylo řečeno — i ión., ark. a epid. λελάβηκα. Podle εἴληφα je tvořeno i att. εἴρηκα, argolština však má part. perf. pass. od kořene φρη- v podobě φεφρημένα. Srov. i attické γέγραμμαι s krétským a elejským ἔγραμμαι (na Krétě psáno i ἦγραμμαι). Proti attickému κέκτημαι bývá v iónštině ἔκτημαι; naproti tomu je ve všech dialektech ἔγνωκα.

5. „Prézentní“, tj. v podstatě *thematické* formy řeckých perfektních tvarů: Jde všeobecně o běžné, a zejména v attičtině dobře doložené formy v konjunktivních, optativních a imperativních tvarech perfekta. Naproti tomu tvary indikativů, infinitivů a participií perfekta mají hlavně v attičtině své specificky perfektní formy, s nimiž v různých jiných řeckých nářečích, jmenovitě dórských, porůznu alternují příležitostně formy prézentní. Např.:

– Ind. perf. akt.: např. δεδοίκω, πεπόνθεις, πεφύκει (Theokritos), γεγάθει (Epicharmos), τετμάκει (Archimédés), τετιμάκει, γεγόνει, ἑστάκει na nápisech z dórských ostrovů, ale i εἰλάφει ve fócktině.

- Inf. perf. akt. na -ειν, -ην, -εν (místo -εναι či -εμεν) v lesbičtině (τεθνάκην, τεθεωρήκην) a některých západořec. nářečích (krét. ἀμπ-εληλεύθεν, rhod. γεγόνειν, epid. λελαβήκειν, delf. ἀποτετείκεν; srov. i κεχλάδειν (Pindaros), δεδύκειν (Theokritos); ale hérakl. πεφυτευκῆμεν z -ε-εμεν.
- Part. perf. akt. na -ων, -οντος v aiolských dialektch: lesb. κατ-εληλύθοντος, thess. ἐπ-εστάκοντα, boiót. δεδώση, ale srov. i Hom. κεκλήγοντες (a v jistém smyslu i attické ἐστῶσα a íónské ἐστεῶσα). Patří sem i pozdně attické -εῖα místo -υῖα, doložené v hérakl. ἐρρηγεία a v thér. ἐστακεῖα.

Konjunktivy:

A. Převažujícím typem konj. prézenta jsou ve staré řečtině thematické formy na *-ēi* v 3. os. sing. (s „éta“ nebo s dlouhým „epsilon“ + „ióta“), např. na nejstarších dokladech z íónskoattičtiny (ale srov. i fócké φάρει, ἄγηι, lokr. ἀποθάνει, krét. φέρηι a všeobecně v dórských dialektch).

B. Starším starořeckým typem konj. prézenta jsou však formy doložené v 3. os. sg. s dlouhým prostým *ē* (ať už je psáno jako éta nebo jako dlouhé epsilon, ale bez znaku „ióta“), tj. srov. např. rané arkadské formy λέγη, νέμη, ἔχη nebo thess. θέλῃ či boiót. πῖῃ (konj. aor.), elej. ἐκ-πέμπᾱ (-ᾱ = -η) anebo lakónské ζῶῃ.

Pozdější nářeční doklady, většinou s grafikou „éta“, mohou být pouhými grafickými variantami mladšího zakončení „éta + íóta“ (viz např. lesb. ἐμμένη). Nevysvětlena zůstává arkadská 1. osoba ἀψευδήων; považuje se za kombinaci primárních a sekundárních hláskoslovných rysů (podobně jako homérské ἐθέλωμι).

C. Jako zvláštní typ se jeví sigmatický konjunktiv aoristu. To byl původně krátkovokalický konjunktiv na *-e/o-*, který se teprve dodatečně zařadil do starořeckého dlouhovokalického konjunktivu na *-η/ω-*. Vedle obecně známého krátkovokalického Homérova konjunktivu βήσομεν (srov. i Pindarovo βάσομεν) viz např. íónské ποιήσει, chijské πρήξοισιν z *-ξονσιν, lesb. χαλάσομεν a τέκοισι, krét. δείκσει, ἀδικήσει, ἐκσαννήσεται, ὁμόσοντι, kyrén. ἄρξεσται, lokr. φυτεύσεται, ba dokonce i kyrén. ποιήσες a [ἐ]ῤεῖσες.

Pozn. Athematická slovesa mohou tvořit konjunktiv vložení thematu *-e/o-* na konec slovesného kmene (srov. homérské konjunktivní ἴομεν proti indikativnímu ἴμεν).

D. Konečně konjunktiv athematických samohláskových kmenů může být dvojího typu:

D.1. Koncovky byly připojovány přímo k samohláskovému kmeni. Srov. např. krét. δύνᾱμαι, lesb., kyrén. δύνᾱνται (s dlouhým *-ā-*) proti indikativnímu δύνᾱμαι atd. Ale týká se to i některých dlouhovokalických kmenů, jako

krét. πέπαται či thér. πέπροται; v aktivu srov. mess. τίθηντι proti indikativu τίθεντι nebo delf. γράφηντι proti indikativu impf. ἔγραφεν. V souvislosti s tím vznikl i konj. aor. na -σᾶ- vedle indikativu na krátké -σα-, např. krét. παρθύσαται, ark. βωλεύσαται, el. φυγαδεύαντι, ποιήαται (se ztrátou -s- v elejštině).

D.2. Dochází k interakci mezi dlouhou závěrečnou samohláskou slovesného kmene a krátkým samohláskovým konjunktivním -e/o-, jež vedla k slovesným tvarům jako Hom. θήομεν, θήης, δώομεν, δώη, boiót. καθιστάει, delf. δώη, héraкл. φᾶντι z φάωντι, thess. δυνᾶεται, ale i se zkrácením první složky v ión. θέομεν, srov. att. θῶμεν. Podobně pass. aor.: Hom. δαμήης, μιγήης, boiót. ἐπιμελειθειει, ark. κακριθεε, ión. λυθέομεν, att. λυθῶμεν, krét. πειθειώντι, rhod. ἐργασθέωντι.

Pozn. ke konj. *verba existentiae*: Iónsko-attičtina má slabý stupeň kořene: ἴω atd. Avšak kréština má εἴει „at' jest“, kyrén. ἐπ-είηι, syrak. εἴω (Sófrón).

Optativy:

A. Proti „pravidelnému“ attickému zakončení 1. os. opt. préz. v podobě -οιμι má arkadština starší tvar ἐξ-ελαύνοια, který zřejmě vznikl z předpokládaného protořeckého optativního zakončení *-oi-m s koncovým sonantním -m, jež bylo vzhledem k -μι v -οιμι náležitou „sekundární“ optativní příponou, jakou bylo i koncové sekundární -m v ind. imperfekta *ἔφερομ, nežli se tento tvar v alfabeticke řečtině změnil v ἔφερον.

B. V 3. os. plur. se předpokládané původní *-oi-nt změnilo přes -oia v -oian a pod vlivem εἶεν (optativu *verba existentiae*) poté dostalo v attičtině doloženou podobu -oien; některé dialekty mají však místo toho -οιν, srov. např. delf. θέλοιν.

C. Stažená slovesa měla v attičtině athematické optativní koncovky typu φιλοίην, τιμῶην, μισθοίην, v jiných dialektech se nacházejí thematické koncovky vedle athematických; srov. např. ión. ποιοῖ vedle ἄν-ωθεοίη, el. δοκέοι, ποιεοι vedle συλαίε, δᾶμοσιοιά či vedle argol. οἰκείη. Srov. i el. infinitiv δᾶμοσιῶμεν, krét. δαμιόμῃν.

D. Sigmatický optativ aoristu je dvojího typu:

D.1. Většina řeckých dialektů, např. attičtina, má v optativu aoristu diftong -ai- (s a-ovým zabarvením, typickým pro indikativ aoristu).

D.2. Ale existují i doklady starého athematického optativu aoristu (příbuzného např. s opt. préz. *verba existentiae* v podobě εἴην), který je doložen v krétském opt. aor. κοσμησίε, δικακσίε (3. os. sing.), φέρκσιεν (3. os. plur.).

Pozn.: Znamé kolísání mezi -αις, -αι × -ειας, -ειε (toto druhé je odvozeno od 1. os. sing. -εια; srov. shora zmíněné obdobné -οια v arkadském ἔξ-ελαύνοια), je častější než homérské a raně attické formy na -αις, -αι a vyskytuje se např. v lesb. [δ]ιαδέξειε, el. ἀδεαλτώηαιε, κατιαραύσειε, ale asi i v ark. διακωλύσει apod.

Infinitivy:

A. Thematická zakončení infinitivů (u thematických sloves):

A.1. Infinitivy na -ειν (ión.-att., thess. /Thessaliótis/, lokr., korinth., megar., rhod.) nebo -ην (lesb., el., lak.) ze staršího *e-en* < *-e(h)en* < *-esen*.

A.2. Inf. na -εν (ark. /ale -ην v Orchomenu a Lykosúře/, kyp.?, delf., hérakl., argol., krét., thér., kyrén. a v jiných dórských dialektech).

A.3. Některé z těchto dialektů měly koncovku -εν i u stažených sloves, jako thér. διοικέν, kyrén. πλέν, ὠνέσθαι, nářečí z východodórských ostrovů (δειπνέν), argol. πωλέν, delf. ἐνοικέν (i když zde bylo obvyklejší -εῖν).

B. Athematická zakončení u athematických sloves:

B.1. Inf. na -ναι, např. -att. εἶναι, δοῦναι, ark. ἦναι, kyp. δοϜ-έναι.

B.2. Inf. na -μεναι, např. lesb. ἔμμεναι, θέμεναι, δόμεναι; u Homéra jako typický rys aiolský.

B.3. Inf. na -μεν, např. εἶμεν v thess., boiót. a často v západořeckých (tj. dórských) nářečích.

B.4. Inf. na -μήν (ze staršího -μεν pod vlivem thematického -ην, např. v krétském ἦμην).

B.5. Inf. na -μειν (ze staršího -μεν pod vlivem thematického -ειν), např. na Rhodu a v jeho sousedství (Karpathos, Téos) a v rhodských osadách (Fasélis v Pamfýlii, Gela, Akragás, Tauromenion na Sicílii, Rhégion, Krotón v již. Itálii, a dále u Epicharma).

C. Střídání zakončení thematického s athematickým:

C.1. Koncovka -μεν se uplatnila i u athematických sloves, např. v boiótštině (φερέμεν), thessalštině (konkrétně v Pelasgiótidě, srov. ὑπαρχέμεν) a u Homéra (εἰπέμεν i εἰπέμεναι), a rovněž na Krétě na raném nápisě z Lyttu (προϜειπέμεν).

C.2. Infinitiv aoristu pasivního bývá zpravidla athematický (att. γραφῆναι, dór. γραφήμεν), ale na Lesbu mívá koncovky thematické: ἐπιμελήθην, ὄντέθην. Infinitivy přezentní athematických vokalických kmenů (a sloves stažených), která jinak mají na Lesbu koncovky athematické, bývají zde zakončeny na thematické -ν, a nikoli na -μεναι (srov. δίδων, κάλην, στεφάνων).

C.3. O thematických koncovkách inf. perf. v různých dialektech viz výše na str. 169.

C.4. Na ostrově Euboji má infinitiv od τίθημι podobu τιθεῖν, infinitiv *verba existentiae* podobu εἶν vedle εἶναι.

C.5. Infinitivy na -σαι (inf. aor. akt.) a -σθαι (inf. med.-pas. různých časů): V thessalské Larisse končí tyto infinitivy na -σειν, -σθειν, -σειν (ὄνγγράψειν, δεδόσθειν, ἔσσεσθειν, ἐλέσσειν), v Boiótii na -σθη, -στη (< σθαι).

Poznámky k staženým slovesům:

Tzv. aiolské, tj. „μι-ονέ“ časování stažených sloves je typické pro lesbičtinu (κάλημι, φίλημι, εὐεργετέντεσσι), thessalštinu (ἐφάνγγρενθαι = ἐφαιρούνται, εὐεργετές z -τέντες, στραταγέντος, arkadštinu (ποιέουσι, ἀδικέντα, καταφρονῆναι), kyperštinu (κυμερῆναι). Slovesný kmen tu zpravidla končí na krátkou samohlásku. Ta se obvykle zkrátila před skupinou -ντ- (ale ne vždy; viz např. lesb. κατοικήντων); jinde dlouhá samohláska všeobecně zůstává (srov. lesb. αἴτηται, thess. ἀπελευθερούσθειν, ark. ἀδικήμενος). Co do délky samohlásek, existují i různé dvojtvary, které procházejí napříč dialekty: τιθέμενος/τιθήμενος.

Jindy mají stažená slovesa i ve shora uvedených dialektech thematické časování (srov. thess. ἐρουτᾶι, lesb. ὀγκαλέοντες aj.). Anebo se naopak athematické attické optativy prézenta typu φιλοίην objevují i v jiných dialektech.